

НАЧАЛНАТА УЧИТЕЛКА ДОНА КОШЕВА

Текстът е част от книгата на Стефан Саранеделчев "164 казанлъшки учители от 50-те и 60-те години на XX в." (изд. Кота, 2021 г.) и е публикуван с незначителни редакции за целите на Есториум с позволенieto на автора.

Видях я за първи път през горещ августовски ден на 1954 г., когато майка ме заведе в училище „Тодор Юлиев“ - Казанлък. Някакво особено излъчване струеше от тази висока, приближаваща петдесетгодишна възраст жена, която се представи като бъдещата ми начална учителка. Спечели доверието ми от първия миг, в който ме заговори. Няколко дни след тази първа среща - на 1-ви септември (през периода 1948 г. – 1956 г. учебните години по образец на училищата в СССР започваха в началото на септември), в старата сграда на училището (бившото начално Калпакчийско училище) се събрахме 53 първокласници. Всички в една паралелка с учител Кошева. Посрещна ни спокойна и без никакво напрежение, с много такт, почти майчински поведе през следващите години в необятния свят на познанието.

В летописната книга за учебната 1954/1955 г. на Трето средно училище „Т. Юлиев“ (чийто правоприменик сега е СУ „Екзарх Антим първи“) е записано, че учителка на първи начален клас е Дона Иванова Илиева. В летописната книга за следващата уч. 1955/1956 г. е записано, че учител на втори начален клас е Дона Илиева Кошева. От тези записвания не мога да направя извод дали бащиното ѝ име е „Иванова“ или „Илиева“, но фамилията ѝ „Кошева“ безспорно е на нейния бащин род.

Преди да започне работа в Трето СУ Кошева е била за няколко години начална учителка в казанлъшкото циганско училище. Това се разбира от публикуваните почти 59 години след моя първи учебен ден, в бр. 13/04.04.2013 г. на казанлъшкия в. „Долина“ спомени озаглавени „Женският свят на Казанлък в средата на миналия век“. В тях авторката Кръстина Чомакова между другите неща споменава и имената на учители, които в края на 40-те години са ѝ помогнали да бъдат убедени циганските деца да посещават училище. Между тях е и Дона Кошева, описана абсолютно точно в десетина реда: *„Дона беше невероятно явление сред циганските деца и родители: висока, бяло лице, пепелява, дълга свита отзад коса, облечена винаги спретнато, макар и бедно - тя приличаше на руските дворянки-учителки. Вегетарианка, толстоистка по разбиране, дъновистка, с невероятен начин на интелигентно говорене. Кръгла беднячка, поетеса, декламаторка, тя беше едно невероятно явление в циганското училище.“*

Към всичко това бих добавил, че Кошева свободно говореше френски и руски, в което многократно се убеждавах, свиреше на цигулка. Някои по-палави ученици в многолюдния ни клас умееше да укротява с леко почукване по главата с кокалчето на левия си показалец, а за всяко по-голямо прегрешение наказваше провинилия се да стои прав до вратата на училищната стая.

Няма да крия, че бях един от любимите ѝ ученици. Може би най-любимият, особено след онази случка във втори клас, когато през голямото междучасие, на зимната пързалка в училищния двор неволно съборих Стоянчо и той изцапа дрехите си. Почуствах голяма вина, веднага се върнах в учебната стая и се самонаказах до вратата.

Кошева понякога ми се доверяваше да занеса или да донеса от дома ѝ някои неща. Живееше под наем с дъщеря си Божура. Не знаех дали е вдовица или разведена, но онова което научих при кратък разговор с Божура през юли 1997 г. е, че тя има фамилно име Писаревска, а майка ѝ носи фамилното име на своя бащин род. Разбрах, че е потомка на стар казанлъшки род, родена през 1908 г. в Казанлък. Завършила е Педагогическо училище в Пловдив, но името ѝ като начален учител в родния град се появява в местния печат едва към края на 30-те години на XX в. Вероятно е учителствала продължително време в други населени места.

Понякога водеше класа ни на разходки в „Розариума“ и по Тюлбето, както и задължително поне два пъти в годината в Музей „Искра“. В „Розариума“ ни показваше името на свой чичо изписано от северната страна на паметника като загинал за Родината. На „Тюлбето“ обясняваше, че като ученичка през второто и третото десетилетия на XX в. е участвала в засаждането на старата борова горичка северно от „Пиростията“. Най-интересно ни бе в музея, защото Кошева добре се познаваше с директора му Чудомир и наскоро започналата там работа Гергана Табакова. Чудомир и Гергана с удоволствие ни развеждаха из залите на музея, подробно ни обясняваха за неговите експонати и винаги за изпроводяк ни пускаха интересни мелодии по стария полифон.

През 50-те години на миналия XX век почти всички начални учители бяха на изключителна висота не само като педагози, но и като носители на съвкупност от морални качества и интелект. Сред всички казанлъшки начални учители за които пиша обаче, за мен Донка Кошева ще си остане като най-извисената. Както пише и цитираната по-горе Кр. Чомакова, моята начална учителка бе „кръгла беднячка“. Може би това да е и една от причините да приеме на младини вегетарианството,

толстоизма и дъновизма, като начин на разбиране и поведение, на които остава вярна до края на живота си. Привързаността ѝ към тези учения тя никога и по никакъв начин не прояви пред свои ученици. На мене това ми стана ясно десетилетия след ученическите ми години. При различни мои „ровения“ в стари печатни издания, а в последното десетилетие и в сайтове попаднах на следи от активни обществени изяви на Донка Кошева извън педагогическата ѝ работа. Натъкнах се на нейни дописки и статии в регионални и централни вестници и списания.

Особено ме впечатли онова, което прочетох на страници 208 и 209 от книгата „9 септември литература и политика“ със съставител Пламен Дойнов. Там в статията на Мая Ангелова „Четвъртък и дните след него: еуфории и хипотемии на името“ е записано следното: *“Може би най-еуфоричните визии, породени от идването на 9-ти септември 1944 г. могат да се видят не в печатните органи на комунистите, а в севлиевския вестник „Братство“ издание на дъновиста Сава Калименов. Ще цитирам извлечение от статията на Донка Кошева: „И ето, раздвижват се, пробуждат се милионите, протягат се мишици, изопват се мускули и сухожилия, изправят се снаги, пламват зеници, предлагат се в готовност жилави десници. И тръгват безчетните друмници из цялата земя: от селата и планината, от океана и пустинята, от Фиордите и вечните снегове, от високите полета и плодородните долини. Тръгват без фракове и хитони, без парадни тоги и салонни труфила, те, босяците, овчарите, работниците, занаятчиите, моряците, железничарите, учителите, орачите, облечени в трудовата дреха на живота. Като мощен океански порив се надига към висините и полетата химнът на милионите, всепобеден, ликуващ, протяжен химн, проследяващ епохата на епохите, даруваща всесветско равенство, братство и свобода.“*

В статията на Кошева са цитирани и думите на учителя Дънов, в които се усеща тревога: *„Не повтаряйте заблудите и греховете на стария свят. Иначе ще настане вашата вечна нощ, вашето вечно робство... Нови, чисти, светли трудещи се ви искаме, из дъно нови! При тази епоха индивидуалното „аз“ ще бъде деятел за провеждане на вселенското сътрудничество. Не искам блестящи каменни храмове и надути, самомнителни жреци в тях, други храмове искам АЗ от вас: зорко и будно съзнание, воля и готовност за служене и отворени чисти сърца. Това ще бъдат от сега и во веки моите храмове... Приятели, деца мои, не проигра- вайте най-прекрасната епоха, най-могъщия коз, най-върховния миг!“* (Кошева, 1944 г.)

Цитирах по-обширно статията на Д. Кошева, защото в нея откриваме значителни отклонения от комунистическия утопически проект за бъдещ свят. Най-симптоматично е открояването на "индивидуалното аз", като агент на вселенското братство. Също така, надутите, самомнителни жреци, напомнящи бъдещите комунистически вождове, съвместими за храмовото осмисляне на човешкото сърце, за което мечтаят дъновистите. Трябва да отбележим, че в севлиевския в. "Братство" спадът в настроението е с най-голяма амплитуда - в рамките на два месеца (от септември до ноември 1944 г.) надеждите за свят „из дъно нов“, основан на хармония и всепроникваща любов са попарени.

Редовете писани от Кошева, които прочетох няколко десетилетия след нейната смърт ми дават обяснение какви бяха причините тя да проявява особено съчувствие не само към мен, но и към цялото ни семейство, когато след "Унгарските събития" през есента на 1956 г. (*революция на унгарския народ срещу установения комунистически режим*) баща ми бе уволнен от "Завод 13" по изфабрикувани обвинения, че бил „фашист“, не го приемаха никъде на работа и ние вкъщи гладувахме. Изостреното й чувство за социална справедливост и съвестта й на почтен човек не са й давали покой и тя въпреки скромните си материални възможности няколко пъти посети дома ни и предложи своята помощ. Родителите ми, които имаха особено чувство на гордост, учтиво й благодаряха, но отказваха под предлог, че не е редно да получават помощ от учителка на детето им. Все пак тя успя да помогне седмици след последния учебен звънец на учебната 1956/57 г., когато дойде вкъщи и ни съобщи, че е уредила да бъде на летен детски (пионерски) лагер - 20 дни през юли 1957 г. в местността "Паниците" край Калофер. Каза, че това е било срещу някаква дребна сума, която отказа да получи от родителите ми. Друг случай на особено отношение към мен, което можеше в онези времена да й навреди бе следният: През онези години децата се приемаха задължително в пионерската организация „Септемврийче“ през първите месеци на трети клас. По незначайно какви съображения, през пролетта на 1956 г. за първи и последен път в България това правило бе нарушено и въпреки, че бяхме във втори клас 9 деца от нашата паралелка бяхме избрани да станем пионери по-рано от своите връстници. Учителката Кошева и дружинната ръководителка на училището ни (*дружинни ръководители - педагози с особени политически задачи имаше във всяко училище*) ни обясниха, че сме „удостоени с честта да станем толкова рано пионери, защото сме били невероятно ученолюбиви и дисциплинирани“. След като ни приеха тържествено в една от залите на Музей „Искра“, гордо се разхождахме с развети пионерски връзки из града и често наши връстници от други училища завистливо ни спираха и разпитваха как така сме станали пионери още във втори клас. За мене обаче тази гордост бе до време.

Месеци след като станах пионер баща ми бе обявен за "враг на народа" и осъзнах колко фалшивост има във всичко, включително и в пионерската организация. Бяхме задължени навсякъде из града да ходим с пионерските си връзки, но аз още като напусна училищния двор я свалях и пъхах в джоба. Веднъж ме срещна съученик и ме пита защо не съм с пионерската връзка, а аз най-наивно му доверих, че е в джоба ми. На следния ден в класа ни дойде дружинната ръководителка, на която явно съученикът е донесъл къде нося пионерската си връзка. Обяви извънредно събрание на пионерския ни отряд, на което разказа за моето прегрешение да нося в джоба си пионерската връзка, "къс от кръвта на загиналите за свободата ни партизани". Учителката ни Кошева през цялото време стоеше настрана безмълвна и изглеждаше като попарена. Явно е разбирала, че над мен виси изключване от пионерската организация с всички неблагоприятни от този факт последици за бъдещия ми живот. След като дружинната завърши със своето пламенно, критично към моята постъпка слово, Кошева много тактично се намеси и със своя мелодичен, интелигентен глас по такъв начин ме защити, че уж ме упрекна за постъпката, но наведе толкова много смекчаващи вината ми обстоятелства, че най-накрая не ме наказаха с нищо, а само ме задължиха никога повече да не нося пионерската връзка в джоба си.

През първия ден на следващата учебна година, вече в 4-ти клас, дойде инспектор от отдел „Просвета“ и прочете имената на няколко деца, между които и моето с разпореждане, че ни преместват в новооткритото Основно училище „Христо Смирненски“. Почувствахме голямо смущение, защото се разделяхме със съученици, с които съпреживяхме цели три учебни години, разделяхме се с любимата ни учителка. Но като че ли при нея имаше не само смущение, а и тъга, която не съумяваше да прикрие, заради насълзените ѝ очи.

След тази раздяла, от време на време срещях Донка Кошева, било случайно на улицата, било при провеждане на някакви културни събития (изложби, театрални постановки, срещи с писатели). При тези срещи тя бе неотлъчно съпроводена от дъщеря си. Двете, винаги хванати под ръка. Тя бе почти копие на майка си, но малко по-дребничка от нея. Една от тези срещи стана през лятото на 1961 г. Цял ден аз и братовчедката ми Тинка Очкова бяхме с дядо си Стойчо и втората му съпруга баба Митка на лозето. Привечер като се прибирахме на път за вкъщи минахме по ул. „Старозагорска“. Ние децата вървахме двадесетина метра след възрастните. По едно време дядо и баба се спряха и сърдечно взеха да разговарят с две жени. Като ги доближихме видяхме, че това са Кошева с дъщеря ѝ. Тя в миг се сепна и попита: „А ти Стефко, какво правиш тук?“ Дядо: "Ами той е мой внук." При този отговор Кошева се изуми. "А аз да не зная, че моят любим

ученик Стефко е Ваш внук! След като толкова добре се познаваме с Вас и всички Ваши братя, с които толкова често общуваме!" Ставаше дума за по-малките братя на дядо чичовците ми Димитър, Боньо и Иван - основателите на фабрика „Кремона“.

Някой ми бе казал, че от края на 70-те години на ХХ в. Дона Кошева и дъщеря ѝ са заживели в общинско жилище намиращо се в постройките на бившия детския лагер на Казанлъшките минерални бани. Около средата на 80-те години прочетох некролог за кончината на първата ми учителка. Не съм запомнил датата. Минаха години и вечерта на един зноен юлски ден минавам по ул. „Цар Иван Шишман“ (тогава „Т. Юлиев“). Там прочетох некролог, че дни преди това е починал преподавателят ми по стругарство в Механотехникума Кольо Драгоев. Налегна ме някаква тъга от спомени за него. Петдесетина метра след това, току под Военния клуб срещам дъщерята на Кошева. Вървеше бавно, сама, видимо много уморена, с поовехтели, но чисти дрехи. Бях свикнал винаги да я виждам съпроводена от майка ѝ, а сега, когато я виждах за първи път след смъртта на Кошева, нейният вид наля в душата ми нова порция тъга. Не разбрах как в този момент я спрях, представих се и извиних за сълзите си „О,о,о, *Вие ли бяхте Стефко?* - възкликна тя и продължи възкликна тя и продължи - *Майка много ми е говорила за Вас, както и за целия Ви клас, който ѝ бе последен, защото се пенсионира през лятото на 1958 г. Снимката на класа винаги е стояла над леглото ни и сега продължава да е там.*” Помолих я в удобно за нея време да се срещнем, за да ми разкаже как е преминал животът на майка ѝ — от раждането до смъртта. „*На драго сърце, но сега работя във Вакуумната от ранна сутрин до късна вечер, защото искам да използвам тези няколко месеца, когато има възможност, да поработя и припечеля някой лев. Нямам телефон, но около ноември елате в общинското жилище, в което живея.*” Така се разделихме. Не се наках да отида, защото исках това да стане с някоя от дъщерите ми. Все пак, неудобно е сам да я посетя. Те пък все имаха някаква друга работа и отлагах, отлагах, докато един ден близо до Поликлиниката прочетох некролог издаден от „сестрите ѝ“, че Божура Писаревска е починала. Така не ми стана ясно какви са тези “сестри“. Дали Донка Кошева е имала и други деца или пък са деца на бащата от друг брак? Не се намери в Казанлък кой да ми каже повече за ДОНКА КОШЕВА, учителката отворила ни очите не само за “четмото и писмото“, но и за „Доброто и злото“, за “Красотата и грозотата“ и за хиляди още неща.